

реф. дис. ... кандидата психол. наук: спец. 19 00 07 «Педагогическая психология». Ставрополь, 2007. 21 с.

4. Блинова О.С. Життєва криза сім'ї як чинник формування міграційної готовності. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Київ: Гнозис, 2012. Т. IV. Ч. 1. С. 22–28.

5. Гошовський Я.О. Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків: автореф. дис. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2009. 43 с.

6. Католик Г.В. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфліктів (опис психотерапевтичного досвіду). Вісник Львівського університету: Філософські науки. 2008. Вип. 11. С. 220–228

7. Кікінежді О.М., Кізь О.М. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 173 с.

8. Крупник І.Р. Особливості уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2015. 222 с.

9. Куб'як Н.І. Запобігання педагогічній занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Київ, 2010. 20 с.

10. Мушкевич М.І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Рівне, 2002. 21 с.

УДК 159.922.2-053.67

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ БАТЬКІВ НА ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Літвінова О.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії

Кременчуцький національний університет імені Михайда Остроградського

У статті висвітлено проблему впливу батьків, зокрема стилю їхнього виховання, на процес психологічної сепарації, який набуває особливого значення в юнацькому віці у зв'язку з головним віковим завданням – набуттям самостійності, відповідальності молодій людині за своє життя, за відносини з оточуючими людьми та за своє теперішнє і майбутнє. Зроблено аналіз теоретичних підходів до проблеми дослідження психологічної сепарації, її видів та детермінант. Представлено аналіз результатів емпіричного дослідження впливу стилю батьківського ставлення на прояв основних типів психологічної сепарації (за Дж. Хофманом), зроблено гендерний аналіз отриманих показників.

Ключові слова: психологічна сепарація, стиль виховання, батьківське ставлення, юнацький вік, відповідальність.

В статье представлена проблема влияния родителей, особенно стиля их воспитания, на процесс психологической сепарации, который приобретает особое значение в юношеском возрасте в связи с главной задачей возраста – обретением самостоятельности и ответственности молодого человека за свою жизнь, за отношения с окружающими, за свое настоящее и будущее. Сделан анализ теоретических подходов к проблеме изучения психологической сепарации, ее видов и детерминант. Представлен анализ результатов эмпирического исследования по изучению влияния стиля родительского отношения на проявление основных типов психологической сепарации (по Дж. Хофману), сделан гендерный анализ полученных показателей.

Ключевые слова: психологическая сепарация, стиль воспитания, родительское отношение, юношеский возраст, ответственность.

Litvinova O.V. THE PROBLEM OF INFLUENCE OF PARENTS ON THE PROCESS OF PSYCHOLOGICAL SEPARATION AT YOUNG AGE

The article presents the problem of the influence of parents, the style of their upbringing on the process of psychological separation, which takes on special significance in adolescence at young age, in connection with the main task of the age – finding the young man's independence and responsibility for his life, for his relationships with others, for his present and future. An analysis is made of theoretical approaches to the problem of studying psychological separation, its types and determinants. The analysis of the results of the empirical research on the influence of the style of the parent relationship on the manifestation of the main types of psychological separation (according to J. Hofmann) is presented, a gender analysis of the obtained indicators is made.

Key words: psychological separation, parenting style, parental attitudes, adolescent age, responsibility.

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін, які пронизують сучасне життя, проблема відповідальності за себе, своє життя, активна життєва позиція, цілепокладання, перспективне бачення свого майбутнього є передумовою формування особистісної зрілості та психологічно здорової дорослої людини, яка в змозі самотійно здолати ситуації складності, різноманітності та невизначеності сьогодення. Основним завданням юнацького віку є проходження процесу сепарації, психологічного відділення від батьківської опіки, залежності, початок самотійного та відповідального ставлення до свого життя, формування перспективного бачення свого майбутнього, заснованого на наявних та усвідомлених фізичних, матеріальних, соціальних, інтелектуальних можливостях.

З одного боку сепарація – це криза для особистості, що супроводжується часом важкими переживаннями самотності, втрати безпеки, тривоги перед майбутніми завданнями. З іншого – це ресурс для розвитку, який дозволяє піднятися над самим собою, якісно змінитися і перебудувати свою особистість, абстрагувавшись від звичних уявлень про реальність, розширивши свої погляди на різні сторони життя.

Процес сепарації протікає протягом життя людини, приводячи її до усвідомлення власної незалежності від батьків, до набуття узгодженості з внутрішніми структурами особистості. Даний процес завершується в дорослому віці, проходячи через численні стадії загострення в ранньому дитинстві, підлітковому та юнацькому віці, і до того ж кожен пережитий кризовий період утворює в особистості певні психологічні властивості, що дозволяють їй стати більш адаптованою до нових соціальних викликів. Як будь-який складний процес, сепарацію необхідно розглядати системно, досліджуючи, першою чергою, найближче оточення людини, її сім'ю та відносини в ній. Для юнацького віку проходження процесу психологічної сепарації має особливе значення, адже через проходження кризових періодів і здобуття незалежності від батьків людина отримує ресурс, що призводить її до зрілості.

Ступінь розробленості проблеми. Вперше поняття «психологічна сепарація» в своїй теорії описала М. Малер, на думку якої, дитина від народження знаходиться в стані симбіотичного зв'язку з матір'ю і лише з часом починає усвідомлювати власну незалежність від неї. Процес психологічної сепарації дослідниця трактувала як усвідомлену та психічну інтеграцію дитиною факту власної тілесної та психологічної окремоті [7].

Розуміння процесу сепарації на рівні міжособистісних відносин, запропоноване П. Блосом, полягає у «відділенні» і «відмові» від батьків як головних об'єктів любові та пошуку нових «об'єктів любові», поза межами сім'ї [2]. Дж. Франк, досліджуючи фактори процесу сепарації від батьків, виокремив п'ять емоційно-поведінкових аспектів автономії та п'ять аспектів збереження близькості у стосунках. R. Josselsson звертає увагу на перебудову дитячо-батьківських відносин, які стають більш рівними, по типу «Дорослий-Дорослий» та розглядає процес сепарації як збільшення автономії і розвиток індивідуальності юнаків і дівчат [5]. Серед вітчизняних дослідників проблемою дослідження процесу сепарації займалася А. Я. Варга, яка стверджує, що незавершеність сепараційних процесів негативно позначається на вирішенні основних завдань, які стоять перед людиною в юності і дорослості [3]. Н. М. Манухина визначає сепарацію як взаємозалежність, знаходження рівноправних відносин, вміння підтримувати відразу різні відносини з різними людьми і системами [8].

Представники психоаналітичного напрямку вважають, що кожній особистості притаманне прагнення до індивідуалізації, тобто вироблення зрілої, інтегрованої особистості (К. Юнг) [10], а батьки не повинні дозволяти дитині прив'язуватися тільки до однієї людини, інакше вона може виявитися обмеженою і недостатньо підготовленою до подальшого життя (А. Адлер) [1].

За даними Р. Найт, психологічна сепарація починає своє функціонування з раннього дитинства і триває усе життя, і в кожному віковому періоді дитина має досягнути нового рівня внутрішньої незалежності від батьків [9]. Сепарація розвивається в сукупності з іншими психологічними новоутвореннями та загострюється в періодах розвитку Его-незалежності.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що процес психологічної сепарації досить стисло представлений у вітчизняних наукових джерелах. Натомість, у зарубіжній психології концепція психологічної сепарації має теоретичне та методологічне опрацювання та узгоджена з теорією розвитку ідентичності Е. Еріксона, теорією самодетермінації поведінки людини Е. Дісі та Р. Раяна, теорією диференціації в сімейній системі М. Боуена.

Виклад основного матеріалу. Процес психологічної сепарації можна віднести до кризової ситуації, адже необхідність стати самотійним, незалежним від батьківської опіки, нести самотійну відповідальність за свої вчинки іноді стає для юнака неочікува-

ною та може викликати побоювання, тривогу та інші негативні емоції. Якщо до цього віку батьки використовували контроль, вважали свою дитину нездатною до самостійності, невпевненою у власних силах, то необхідність відділення від батьків стає проблематичною. До ускладнень в процесі сепарації відносять ситуації, коли людина не може сама прийняти досить просте рішення, не вміє самостійно встановлювати зв'язки з однолітками або компульсивно прагне спілкуватися виключно в колі своєї сім'ї та батьків, і в даному випадку можна говорити про неприродний перебіг процесу сепарації [11].

Успішна психологічна сепарація полягає у можливості досягти «золотої середини» між повним злиттям з батьками і повним розривом. Зазначають, що добре сепарована людина легше вибудовує відносини з оточуючими, вона успішніша в діловій сфері, оскільки знає, чого хоче, а свобода від батьківського контролю формує прагнення.

А Я. Варга, слідуючи положенням системної сімейної психотерапії М. Боуена, стверджує, що незавершеність сепараційних процесів негативно позначається на вирішенні основних завдань, які стоять перед людиною в юності і дорослості [4]. Ці завдання пов'язані зі становленням в професійній сфері, знаходженням партнера та народженням власних дітей.

У дослідженні Т.Л. Крюкової підтверджується думка про те, що сепарація може благотворно впливати на відносини матері з дорослим сином. Живучи окремо, вони більше цінують спілкування один з одним, рідше конфліктують, сини не відчувають на собі вплив директивності матері [6]. У патологічних сценаріях розвитку сепарації

спостерігається: неможливість сім'ї відпустити дитину через те, що вона виконує роль «буфера» між батьками, що зумовлює невдачі на роботі і погіршення здоров'я та викликає складності в побудові нової, репродуктивної сім'ї, [3].

Таким чином, процес психологічної сепарації від батьків у юнаків представляє собою інтрапсихічний процес усвідомлення власних уявлень, цілей та їх обґрунтоване висловлювання; формування незалежності від батьківських оцінок; самостійність в прийнятті рішень; відповідальність за свої вчинки; вибір власного життєвого шляху (професійної діяльності, друзів, коханої людини тощо). Психологічна сепарація від батьківської сім'ї в юнацькому віці є складним, нелінійним процесом трансформації відносин з батьками в бік більшої рівності; процесом перебудови функціонування всієї сімейної системи батьківської сім'ї, що обумовлює досягнення особистісної автономії; процесом усвідомлення себе, як окремого унікального індивіда, відмінного від інтеріоризованих образів батьків; процесом зміни образів батьків в напрямку їх реалістичності. Критерієм успішного процесу психологічної сепарації від батьківської сім'ї є досягнення соціальної зрілості, а невдалого – інфантилізм.

Для виявлення особливостей протікання процесу психологічної сепарації було проведено емпіричне дослідження, експериментальну вибірку якого склали 64 студенти Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського (дівчат – 33, хлопців – 31), вік яких 18–22 роки. За нашим припущенням результативність процесу психологічної сепарації буде залежати від стилю батьківського ставлення – від гіпер-

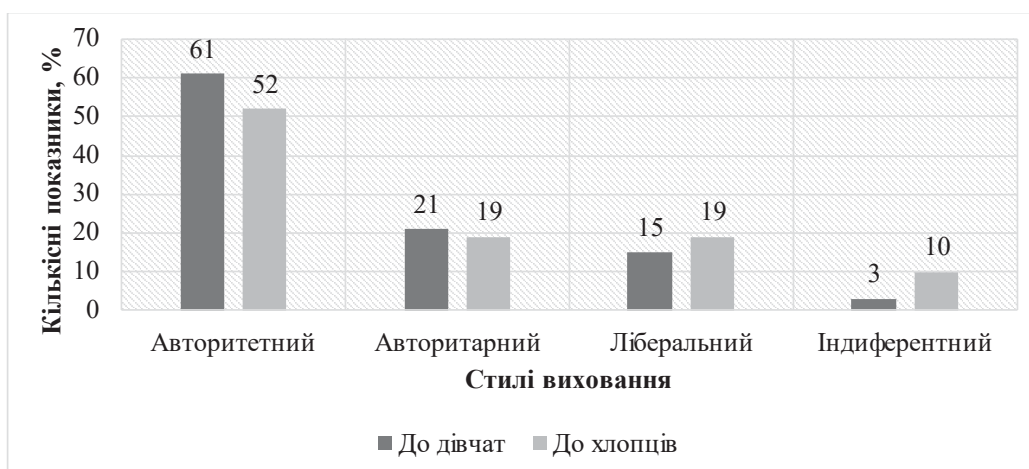

Рис.1. Гістограма розподілу стилів сімейного виховання, що застосовуються до юнаків

контролю, надмірності заборон та санкцій до, навпаки, ігнорування потреб, мінімальності виховних впливів та іншого. Для дослідження стилю сімейного виховання було використано методику «Стилі сімейного виховання» С.С. Степанової (рис. 1).

Отриманні дані говорять про те, що на думку юнаків, по відношенню до них батьки здебільшого застосовують авторитетний стиль виховання (61% – до дівчат і 51% до хлопців), який передбачає тверезе розуміння батьками того, які вимоги необхідно диктувати, а які обговорювати. В рамках даного стилю батьки готові переглядати свої виховні методи, бути критичними до своїх дій, навіть просити прощення у своїх дітей і це, своєю чергою, викликає повагу та авторитетність їх у своїх вже дорослих дітей. До того ж батьки заохочують особисту відповідальність і самостійність своїх дітей відповідно до їх вікових можливостей.

Авторитарний стиль батьки застосовують до 21% дівчат та 19% хлопців, тобто в своїх вимогах вони, ймовірно, дуже категоричні і непоступливі. Батьки з таким стилем виховання обмежують самостійність дитини, не вважають за потрібне якимось обґрунтувати свої вимоги, супроводжуючи їх жорстким контролем, суворими заборонами, доганами та фізичними покараннями.

Ліберальний стиль передбачає відсутність заборон і обмежень, довіру між дітьми та батьками, цінування своєї дитини, вміння пробачати слабкості, легкість спілкування. Даний стиль виховання є корисним в юнацькому віці, адже надає більшої відповідальності та самостійності юнакам, але буде сприяти позитивному розвитку особистості юнака у разі, коли в більш ранні вікові періоди були закладено ці риси характеру на основі як власного прикладу, так і певних виховних заходів. Застосування даного стилю було виявлено до 19% хлопців та 15% дівчат.

На останньому місці виявився індиферентний стиль (10% до хлопців та 5% до дівчат), що передбачає недостатню увагу з боку батьків, емоційну байдужість, індиферентне ставлення до досягнень та невдач своєї дитини, відсутність зацікавленості його думками, планами та планами на майбутнє.

Отже загалом більшість батьків усвідомлюють свою важливу роль у становленні особистості своєї дитини та визначають за ним право на саморозвиток. Батьки заохочують особисту відповідальність і самостійність своїх дітей відповідно до їх вікових можливостей та вимагають осмисленої поведінки з метою допомогти їм. Юнаки, що включені в обговорення сімейних проблем,

беруть участь у прийнятті рішень, вислуховують і обговорюють думки і поради батьків.

Дж. Хоффман запропонував чотирифакторну модель психологічної сепарації, а саме: 1) функціональна сепарація – здатність планувати та реалізовувати власні справи без допомоги батьків, вільний вибір власного рішення; 2) аттitudна сепарація як незалежність у ставленнях – наявність власної, окремої від батьківської, системи поглядів, вірувань, уявлень та переконань; 3) емоційна сепарація – відсутність інтенсивної потреби у винятково близьких стосунках з батьками та їхнього схвалення або несхвалення, здатність емоційно бути включеним в інші взаємини; 4) конфліктна сепарація – відносна свобода від надто інтенсивних переживань провини, тривоги, недовіри, сорому, відповідальності, злості стосовно батьків, вирішені конфлікти з батьками [5; 12].

Нами було використано опитувальник «Psychological Separation Inventory» (PSI) Дж. Хоффмана в адаптації Т.Ю. Садовнікової та В.Н. Дзукаєвої для виявлення типу психологічної сепарації від батьків у представників експериментальної вибірки (табл. 1).

Проаналізуємо отримані показники вираженості типів психологічної сепарації у дівчат та хлопців. Отримані дані говорять про те, що функціональна (55% і 79% відповідно), аттitudна (55% і 70% відповідно), емоційна (58% і 70% відповідно) та конфліктологічна (64% і 73% відповідно) сепарація у дівчат (як від батька, так і від матері) спостерігається переважно на середньому рівні, тобто їм інколи необхідна порада батьків, погляди батьків в деякій мірі мають вплив на них, вони мають деякі незначні суперечності у відносинах та інколи їм необхідна підтримка. Але найменше вираженою виявилась емоційна сепарація, до того ж стосовно матері (низький рівень – 30%), тобто у них є необхідність в емоційно близьких стосунках саме з матір'ю.

Наявний порівняно вищий показник функціональної сепарації (45%) та аттitudної сепарації (39%) від батька, тобто дівчата без допомоги батька приймають рішення, але в меншій мірі рахуються з його поглядами, порівняно із матір'ю. Також виявлений низький показник конфліктологічної сепарації від матері (27%), тобто у стосунках з матір'ю спостерігається більше нез'ясованих моментів, ніж у відносинах з батьком (36%).

У хлопців функціональна сепарація від батьків простежується на високому рівні (61% і 71% відповідно) переважно від матері, тобто більшість хлопців здатні без

допомоги батьків самостійно примати рішення. Аттitudна сепарація від батька на середньому рівні (61%), тобто погляди батька лише в деякій мірі впливають на погляди хлопців, а аттitudна сепарація від матері на високому рівні (68%), тобто погляди матері не впливають на хлопців, вони мають власні, незалежні від батьків погляди на різні сторони реальності. Емоційна сепарація від батьків на середньому рівні (61% і 55% відповідно), що свідчить про виражену необхідність хлопцям в деяких випадках схвалення та підтримки батьків, що збільшить впевненість та самоповагу молодій людині. Конфліктологічна сепарація від батьків на середньому рівні (61% і 81% відповідно), тобто наявні деякі нерозв'язані суперечності з батьками, до того ж у відносинах з батьком простежується більше нез'ясованих моментів.

Розрахунок за статистичним критерієм Манна-Уїтні показав, що особливості психологічної сепарації від батьків у дівчат та хлопців статистично відрізняються. Від матері хлопці більш емоційно ($U=0,001$;

$p \leq 0,05$), аттitudно ($U=0,003$; $p \leq 0,05$) та функціонально ($U=0,003$; $p \leq 0,05$) сепаровані, ніж дівчата. А від батька дівчата більш емоційно сепаровані ($U=0,033$; $p \leq 0,05$), тоді як хлопці – функціонально ($U=0,001$; $p \leq 0,05$). Інших статистично достовірних відмінностей не виявлено.

За статистичним критерієм Вілкоксона визначено, що особливості психологічної сепарації від батька та від матері статистично відрізняються. Конфліктологічна ($T=0,43$; $p \leq 0,05$) та емоційна ($T=0,005$; $p \leq 0,05$) сепарація від батька вища, ніж від матері. Інших статистично достовірних відмінностей не виявлено.

Отже згідно з результатами, загалом дівчата виявились більш залежними від батьків, ніж хлопці. Дівчата вбачають в своїх батьках опору та постійну підтримку, яка приходиться на допомогу. Вони більш прихильні до матері, ніж до батька. Хлопці, натомість, більш самостійні, можуть самі керувати своїм життям та не потребувати сторонньої допомоги, що викликає повагу.

Таблиця 1

Результати дослідження типів психологічної сепарації за методикою «Psychological Separation Inventory» (PSI)

Тип психологічної сепарації	Рівень сепарації	Дівчата		Хлопці	
		Кількість	%	Кількість	%
Конфліктологічна сепарація від матері (КСМ)	Високий	9	27	6	19
	Середній	24	73	25	81
	Низький	0	0	0	0
Конфліктологічна сепарація від батька (КСБ)	Високий	12	36	9	29
	Середній	21	64	19	61
	Низький	0	0	3	10
Емоційна сепарація від матері (ЕСМ)	Високий	0	0	14	45
	Середній	23	70	17	55
	Низький	10	30	0	0
Емоційна сепарація від батька (ЕСБ)	Високий	11	33	12	39
	Середній	19	58	19	61
	Низький	3	9	0	0
Аттitudна сепарація від матері (АСМ)	Високий	8	24	21	68
	Середній	23	70	6	19
	Низький	2	6	4	13
Аттitudна сепарація від батька (АСБ)	Високий	13	39	10	32
	Середній	18	55	19	61
	Низький	2	6	2	7
Функціональна сепарація від матері (ФСМ)	Високий	6	18	22	71
	Середній	26	79	8	26
	Низький	1	3	1	3
Функціональна сепарація від батька (ФСБ)	Високий	15	45	19	61
	Середній	18	55	10	32
	Низький	0	0	2	7

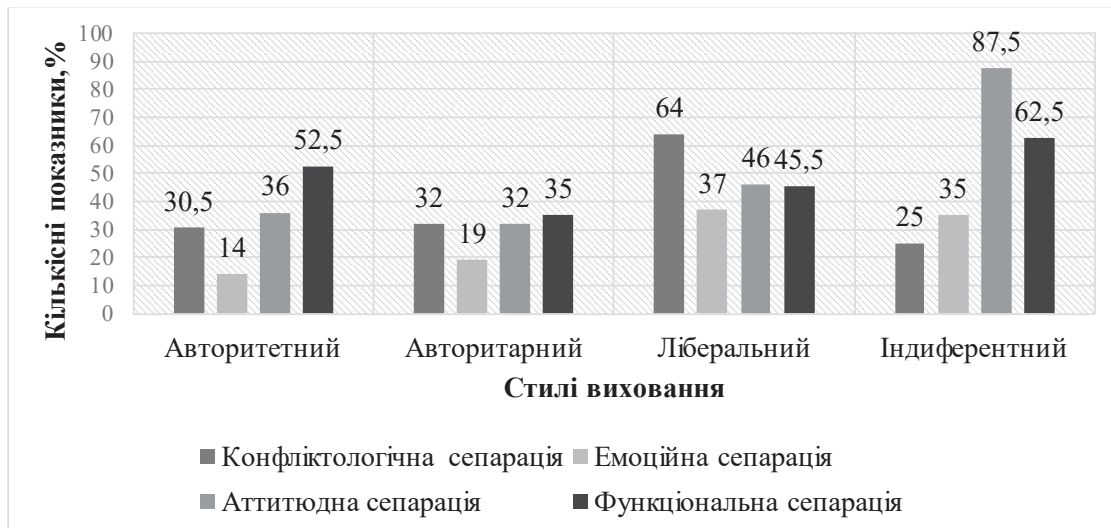

Рис. 2. Гістограма розподілу залежності типів психологічної сепарації від стилю сімейного виховання в юнацькому віці

Можна прослідити вплив стилю сімейного виховання на процес психологічної сепарації, поєднавши показники опитувальників «Psychological Separation Inventory» (PSI) Дж. Хоффмана та «Стилі сімейного виховання» С.С. Степанової (рис. 2).

Дані говорять про те, що за авторитетного стилю виховання простежуються здійснення функціональної (52,5%) та аттitudної (36%) сепарації, але порівняно низька емоційна сепарація (14%), тобто за такого стилю виховання юнаки мають часткову залежність від батьків, вони здатні приймати самостійні рішення, бути незалежними від поглядів батьків, але потребувати емоційної підтримки. За авторитарного стилю простежується затримка емоційної (19%), аттitudної (32%) та функціональної (35%) сепарації, тобто відносини між батьками та дітьми залишаються більш залежними, діти потребують підтримки та схвалення, керування своїми діями з боку батьків. Ліберальний стиль виявився найбільш вдалим для здійснення процесу сепарації, за якого всі типи сепарації представлені в рівній мірі (37%, 46% та 45,5% відповідно). За індиферентного стилю проявились найвищі показники аттitudної (87,5%) та функціональної (62,5%) сепарації, але водночас зовсім не проявилась конфліктологічна, тобто маючи повну незалежність від своїх батьків, юнаки мають досить складні взаємовідносини та не вирішені конфлікти.

Таким чином, проведене дослідження дозволило констатувати, що існує вплив батьківського ставлення на процес та тип психологічної сепарації в юнацькому віці. Виявлено, що хлопці більш сепаровані від

батьків, ніж дівчата, на яких мають вплив погляди батьків і, як наслідок, вони потребують більшої підтримки батьків та їхніх порад для прийняття рішень. Доведено, що за авторитетного стилю виховання простежуються часткове здійснення процесу психологічної сепарації, за авторитарного стилю – затримка сепараційного процесу, за індиферентного стилю – процес сепарації відбувається стихійно, що може руйнувати дитячо-батьківські взаємовідносини. Найоптимальнішим стилем виховання для результативного здійснення сепараційного процесу виявився ліберальний, але він може мати позитивний вплив лише в тому випадку, коли в більш ранні вікові періоди батьки використовували інші виховні заходи до дитини і змогли привчити її до самостійності, відповідальності, розвили впевненість у власних силах, і тому, вступаючи до юнацького віку, вони можуть лише осторонь спостерігати за діями своєї дитини, втручаючись тільки в певні моменти, коли юнак буде відчувати необхідність в їхній пораді.

Висновки. Аналіз основних підходів до вивчення проблеми психологічної сепарації у вітчизняній та зарубіжній літературі дозволив констатувати, що психологічна сепарація – це ресурс для розвитку, який дозволяє піднятися над самим собою, якісно змінитися і перебудувати свою особистість, абстрагувавшись від звичних уявлень про реальність, розширивши свої погляди на різні сторони життя. Водночас це і криза для особистості, що супроводжується часом важкими переживаннями самотності, втрати безпеки, тривоги перед майбутніми

завданнями. Як будь-який складний процес, сепарацію необхідно розглядати системно, досліджуючи в першу чергу найближче оточення людини, його батьківську сім'ю і стиль сімейного виховання, що грає значну роль у становленні особистісного розвитку в юнацькому віці. Це свідчить про те, що здорова сімейна система, переживаючи кризу сепарації, здатна адаптуватися до її вимог, успішно долаючи перепони, оновлюючись шляхом зміни структури відносин.

На рівні статистичної значущості емпірично доведено, що тип психологічної сепарації залежить від статі батька та статі дитини, тобто батьки більш опікуються дівчатами, які потребують схвалення своїх дій, емоційної підтримки. Авторитетний стиль батьківського ставлення сприяє гармонійному здійсненню процесу психологічної сепарації, становленню соціальної зрілості дорослих дітей, які можуть самостійно примати рішення, мати власні, незалежні від батьків погляди на різні сторони дійсності.

Отже проведене дослідження підтверджує тезу про те, що батьки та стиль виховання є основною детермінантою в процесі особистісного розвитку дитини на шляху досягнення самостійності у прийнятті важливих життєвих рішень, відповідальності за своє майбутнє, впевненість та наполегливість в досягненні поставлених цілей. Тільки ті батьки, які розуміють, що любов до дітей виявляється не в тому, щоб все робити за них (тому що дорослі краще знають і в них більше досвіду), а в тому, щоб дати дитині можливість знайти свій шлях, своє бачення ситуації, набути свій досвід (на фоні емоційного прийняття та підтримки), зможуть закласти підвалини до досягнення молодими людьми емоційної, когнітивної та функціональної автономії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов М.: Феникс, 1998. 448 с.
2. Блос П. Психоанализ подросткового возраста. М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2010. 272 с.
3. Варга А.Я. Типы родительского отношения. Самара: Асгард, 1997. 297 с.
4. Варга А.Я. Системная психотерапия супружеских пар. М.: Когито-Центр, 2012. 342 с.
5. Дзукаева В.П. Культурно-специфические и семейные факторы сепарации от родительской семьи в юношеском возрасте. URL: http://www.psy.msu.ru/science/autoref/dzukaeva/dzukaeva_autoref.pdf.
6. Крюкова Т.Л. Изменения взаимоотношений матери и взрослеющего сына в контексте современной российской семьи. Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. 2012. Том 18. № 1 (ч. 2). С. 175–180.
7. Малер М. Психологическое рождение человеческого младенца: Симбиоз и индивидуация. Пер. с англ. / М. Малер, Ф. Пайн, А. Бергманн. М.: Когито-Центр, 2011. 413 с.
8. Манухина Н.М. Родители и взрослые дети: Парадоксы отношений. М.: НФ «Класс», 2011. 248 с.
9. Потапова Ю.В. Гендерные особенности формирования эмоциональной сепарации в юношеском возрасте. Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. 2016. Том 22. № 1. С. 82–87; URL: http://ksu.edu.ru/files/VESTNIK_KSU/NOMERA_VESTNIK_KSU_PiP/Vestnik_KSU_PiP_1_2016.pdf
10. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов. М.: Педагогика, 1997. 400 с.
11. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. Э.Г. Эйдемиллер, В.Юстицкис. СПб.: Питер, 2008. 672 с.
12. Hoffman J.A. Psychological separation of late adolescents from their parents. Journal of Counseling Psychology. N.Y.: Franklin Watts, 1984. 178 p.